

Marina Rossi: LE STREGHE DELLA NOTTE. Storia e testimonianze dell'aviazione femminile in Urss (1914–1945). Milano, Unicopli, 2003, 191 str.

Marina Rossi je docentka ruske zgodovine na Tržaški univerzi. Je avtorica mnogih knjig in razprav, že leta pa se ukvarja tudi z življenjem ljudstev ob vzhodni meji, pri čemer jo še posebej zanima ruska fronta. Znana je tudi po svojih filmografskih raziskavah. Slikovno in tekstovno je uredila številne dokumentarce, v katerih je uporabila še neobjavljene zgodovinske filmske posnetke, ter spregovorila o še neznanih dejstvih.

Pri zgodovinopisnem raziskovanju uporablja instrumente, ki niso najbolj običajni v Italiji, imajo pa dolgo tradicijo v Združenih državah Amerike in Evropi. Z metodološkega stališča je njen primarni vir usten. Intervjuji so tako pomemben vir informacij, iz katerega lahko zajema. To ni preprost proces, saj je pri delu z njimi potrebna velika senzibilnost, vendar pa jih avtorica zna uporabljati z veliko mero spretnosti in strokovnosti. *Le streghe della notte* (Čarovnice noči) so prvovrsten primer ustne zgodovine, in še več, ta knjiga je lahko pravi inštrument za razumevanje tega, kaj vse je mogoče zajeti iz intervjujev in kako jih moramo uporabljati skupaj z drugimi viri. Avtorica je v prilogi objavila tudi pričevanja "junakinj neba", na osnovi katerih je rekonstruirala razburljivo zgodbo ženskega letalstva v So-

vjetski zvezi. Ta uvod pa ne sme prestrašiti bralca, saj lahko za delo Marine Rossi rečemo, da je najprej dobra knjiga. Zasluga za to gre avtorici. Ponovno je namreč dokazala, da zna res dobro pisati, kar pa ni povsem običajna značilnost zgodovinarjev. Za branje Čarovnic noči ni treba biti vnet zgodovinar Rusije, druge svetovne vojne ali letalstva. Marina Rossi je namreč jasna in razumljiva od prve do zadnje strani, saj se odreka tipični gostobesednosti in akademski retoriki. To je seveda najboljši način za razširjanje zgodovinskega znanja.

Čarovnice noči pritegnejo bralca že s svojim naslovom in jih lahko beremo tudi kot očarljivo zgodbo, polno pogumnih junakinj. Vendar pa v delu najdemo še veliko več. Njegova prednost je v tem, da ponuja več interpretativnih ključev. Odlikuje se predvsem "ponovno vrednotenje sanj" in idealov, pri katerih so se navdihovali moški in ženske, ki so, tudi z vnemo in strastjo, poskušali graditi socializem. Ruska družba se je spremenila, in kar se je dogajalo, se je zdelo neverjetno. Aleksandra Akimova, ena glavnih junakinj knjige, pripoveduje:

"Rodila sem se leta 1923 v pokrajini Rjazan, v kmečki družini. Po revoluciji se je moj oče lahko izobraževal. Ko je dokončal obvezno šolanje, je obiskoval srednjo šolo v Moskvi, tako kot njegova zaročenka, ki je kasneje postala moja mati. Poročil se je in imel pet otrok".

Odločitev o šolanju množic in družbene naložbe v izobraževanje so bile inštrument izdatnega vzpona širokih slojev populacije, katerih prejšnji položaj je bil zelo podoben tlačanskemu podložništvu. Sedaj pa so kmetje in njihovi sinovi imeli dostop do univerze in so lahko pridobili izobrazbene stopnje, ki so bile v carskem obdobju nepojmljive. Sovjetska zveza je jadrjala med "grozljivimi tragedijami in velikimi upi." V zadnjih letih so to obdobje ponovno pretresli predvsem s kritičnega stališča. Osvetlili so najbolj mračne in okrutne vidike diktature, kakor tudi visoko ceno, ki so jo zaradi prisilne industrializacije plačali *kulaki*. To pa še ne pomeni, da ni obstajalo tudi "veliko upanje", ki je v tretjem desetletju prejšnjega stoletja, tudi na zahodu, porodilo mit o Sovjetski zvezi:

"Evgenij Chaldej, takratni fotografski dopisnik agencije TASS, ki je kasneje postal eden svetovnih mojstrov fotografije, je večkrat spomnil, kako jim je v 30-ih letih prav navdušenje pomagalo pozabiti na bedo in odrekanje."

Delavci so tekmovali v doseganju vse večjih proizvodnih rezultatov, nove rekorde pa so nato poveličevali časopisi in režimska propaganda. SSSR je na produktivni ravni uspevalo ohranjati korak z Evropo, medtem ko je sovjetsko letalstvo v dvajsetih in tridesetih letih doživelo izjemen razvoj. Tako kot delavci so tudi sovjetski "junaki neba" tekmovali v preseganju meja in ciljev. S tega vidika je knjiga Marine Rossi pravi *vademecum* za strastne ljubitelje letenja in junaštev v zraku. Delo pokaže, kako pionirske so bile te pustolovščine. To je bilo

obdobje, v katerem je bil odprt lov na rekorde v nepojmljivih razmerah, z lesenimi letali brez regulatorjev nadtlaka in brez gretja v kabini, opremljeni le z nenatančnimi inštrumenti za letenje. To so bili "zračni stahanovci", ki so se odpravljali na lov po novih "rekordih" in gradili sovjetsko letalstvo. Letenje je kmalu postalo prava strast. Po uradnih statističnih podatkih so leta 1938 podelili milijon izjemno cenjenih odlikovanj za tri padalske skoke iz letala z višine 2000 metrov in več. Med odlikovanimi so bili moški in ženske. Seveda pa so se ženske, tako kot običajno, morale močno potruditi, da so bile sprejete v letalske klube.

Boj za žensko emancipacijo je še ena ključna tema knjige. Inštituti in ugledne letalske šole so bili namreč monopol moških. Šele leta 1931 so v letalsko akademijo sprejeli dve dekleti: Marino Raskovo, ki se je vpisala v zgodovino ženskega letalstva, in Eleno Kusmino. Kot se pogosto zgodi, so ženske morale pokazati večje kakovosti in sposobnosti, če so hotele napredovati. Raskova se je izkazala za zelo podkvano in sposobno, tako da je kmalu postala inštruktorica letenja in je nato – skupaj s še dvema kolegicama – s preletom poti med Moskvo in skrajnim vzhodom dosegla prvi ženski svetovni rekord v letenju. To dejanje je vsem trem prinesel naziv "junakinje Sovjetske zveze" in neizmerno priljubljenost. Na stotine deklet jih je hotelo posnemati. Posledice tega so bile izjemne, saj se je dežela revoluciji navkljub morala spopadati še z ostanki srednjega veka, ki so ovirali težko pot ženske emancipacije.

Ko je 22. junija 1941 Nemčija napadla Sovjetsko zvezo, ni takoj in tudi ne povsod prevladal domoljubni zanos, kljub temu pa je zmagala izrazita volja do upora. Oblikovale so se prostovoljne oborožene enote, rekrutirali pa so se hotele tudi številne ženske. Pri tem so v Sovjetski zvezi ves čas poudarjali, da je bila prvič v zgodovini ustavno uzakonjena popolna enakopravnost obeh spolov in da je bila obramba napadene domovine dolžnost vseh. Sicer pa odhod v boj, navkljub formalni enakosti, za ženske sploh ni bil preprost.

"Prenesti v prakso to odločitev pa ni bilo zelo preprosto, predvsem za dekleta, ki so od vojakov dobila priporočilo, naj redno nadaljujejo študij, saj po njihovem vojna ni bila ženski posel".

Ob zahtevi po splošni mobilizaciji so oblasti dovolile vključitev prostovoljk v Rdečo armado – na koncu jih je bilo 800.000, čeprav ni bilo načrta, ki bi predvideval vključitev žensk v bojevanje in še manj ustanavljanje ženskih enot. To zahtevo so postavile ženske same, vlada pa so o potrebi po tem prepričale v nekaj mesecih. Pomen in slava Marine Raskove in poslabšanje vojnega stanja so prispevali k spremembi situacije, tako da je bila jeseni 1941 odobrena ustanovitev začasne letalske skupine, v katero so vključili pilotke. Iz te so zrastle trije ženski letalski polki, ki so jih sestavljali lovci bombniki, bombniki strmoglavci in letala, primerna za lažja nočna bombardiranja. Vojaki so se seveda norčevali, prila-

goditev vojaškemu načinu življenja pa za dekleta sploh ni bila preprosta in tudi ne brez travm, saj so se morale sprijazniti, na primer, s striženjem las, morala pa so rešiti tudi problem prevelikih vojaških uniform, za katere se je zdelo, da so jim odvzele vso ženskost.

Med aprilom in novembrom 1942 so trije polki doživeli ognjeni krst. Pilotke so morale dokazati svoje sposobnosti, da bi si pridobile zaupanje in spoštovanje moških kolegov. Preden pa so lahko delali skupaj, je moralo preteči nekaj mesecev. Ženske so kmalu dokazale, kako pomembno je njihovo sodelovanje, njihova vnema pa je postala skorajda legendarna. Na simbolični ravni so poseben pomen imele akcije povsem ženskih posadk, ki so prevzele majhna letala, opremljena s pomanjkljivimi kontrolnimi napravami, namenjena pa so bila nočnim bombardiranjem. Letala so do cilja lahko priletela z ugasnjenimi motorji, tako da so se kar najbolj približala sovražni bojni črti. Ko so Nemci ugotovili, da gre za ženske, so jim takoj dali vzdevek "čarovnice noči". Za letenje s temi lesenimi "kripami" je bila potrebna velika mera spretnosti in poguma. Šele leta 1944 so posadke namreč dobile padala. Do takrat pa so se dekleta zavedala, da jih lahko doleti grozljiv konec: da pri živem telesu gorijo v letalu v plamenih.

Bitke, uspehe in tragedije "junakinj neba" je Marina Rossi z izjemno močjo opisala v knjigi, ki vrača ugled in spomin vrednotam, za katere so se bile ženske pripravljene tako žrtvovati.

Stefano Lusa

BUZETSKI ZBORNİK 30. Buzet, Katedra Čakavskog sabora Buzet, Pučko otvoreno učilište "Augustin Vivoda" Buzet, Pazin, "Josip Turčinović" d.o.o., 2004, 496 str.

U izdanju triju izdavaških kuća, Katedre Čakavskog sabora Buzet, Pučkog otvorenog učilišta "Augustin Vivoda" iz Buzeta te "Josipa Turčinovića" iz Pazina, izišao je iz tiska novi, 30. Buzetski zbornik koji obiluje zanimljivim radovima vezanim uz buzetski kraj.

Predgovor ovom opširnom izdanju potpisuje dr. vet. Fedor Putinja. Gradonačelnik Buzeta, Josip Flego, u prilogu "Subotina 2003." piše o najnovijim zbivanjima na Bužeštini.

Buzetski zbornik je podijeljen u pet poglavlja: Bužeština Istre, literarni prilozi, prikazi, biografije i sport.

U prvom poglavlju nalazimo rad dr. sc. Klare Buršić Matijašić koja piše o Novačkoj pećini. Novačka se pećina nalazi na predjelu Novaštine, između Dana i Jelovica. Ona predstavlja zanimljiv speleološki objekt dužine oko 450 m koji iznenađuje veličinom ulaza. Morfološki je najzanimljiviji udaljeni, najdublji dio pećine, gdje je cijeli pod prekriven debelom sigastom